

UDK 314.15:39(049.3)

Primljeno: 01. 09. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Martina Zadravec

MULTIASPEKTNI PRISTUP FENOMENIMA MIGRACIJA I IDENTITETA

[Marina Perić Kaselj (ur.), *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država*, zbornik radova, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2020]

Zbornik radova *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država* objavljen na temelju održane istoimene Međunarodne znanstveno-stručne konferencije 2018. godine na zanimljiv se i podroban način bavi migracijskim procesima s posebnim naglaskom na (hrvatski/europski) identitet, razmatrajući pritom društvena, ekonomska, politička i demografska pitanja koja su aktualna za Republiku Hrvatsku i (usporedno) za zemlje okruženja. U skladu s navedenim, u središte se stavljaju odnosi država, očuvanje identiteta hrvatske dijaspe, nacionalnih manjina, konstitutivnih naroda i autohtonih zajednica.

Prvi dio zbornika posvećen je nacionalnom i europskom identitetu uzimajući pritom u obzir europske vrijednosti, ljudska prava i slobode, religijske odrednice i kulturno nasljeđe. Također, u prvome dijelu zbornika prikazano je poimanje migracija, izbjeglištva i azila u kontekstu načela solidarnosti i političkih mjera za pomoć izbjeglicama, azilantima i općenito migrantima te na koje se načine europske zemlje nose s migrantskom krizom i kakve mjere donose za budućnost. Prema ustavnom poretku Republike Hrvatske pa tako i prema ugovorima o Europskoj uniji najvažnije vrednote jesu upravo ljudska prava i slobode uključujući i prava i slobode nacionalnih manjina. U skladu s time, Europska unija a i Republika Hrvatska kao njezina članica dužne su

štiti ljudsko dostojanstvo, načela jednakosti i ravnopravnosti, ali i različitosti u kontekstu nacionalnih identiteta i kultura, a sve s ciljem izgradnje temelja zajedništva, promicanja mira, slobode i sigurnosti za svakog čovjeka, narod i zemlju. Ipak, potrebno je naglasiti kako i danas postoje kontradiktornosti kada je riječ o zahtjevima za slobodnim kretanjem roba, rada i kapitala, zatim pravnim normama vezanim za ljudska i manjinska prava i slobode, njihovo priznanje, pravno uređenje ali i stvarno stanje. Otegotna okolnost je i migrantska kriza odnosno priljev velikog broja ljudi na područje Europske unije čije se religijske, kulturne, jezične, tradicijske i političke pripadnosti u znatnoj mjeri razlikuju od onih europskih, što ima svoju ulogu u odnosima između država članica, a otvorenim ostavlja pitanje kako će se to odraziti na budućnost Europe. Pritom je svakako važno promišljati i raditi na međusobnom povezivanju i uvažavanju različitosti, a svaku kontradiktornost pravovremeno uklanjati.

Kada se govori o različitostima, svaka članica Europske unije pa tako i Hrvatska ima svoj identitet, stoga je nužno njezino tzv. brendiranje kao sredstvo projiciranja svojega imidža svijetu. Hrvatska u tome i dalje zaostaje za većim europskim zemljama kao što su Njemačka i Velika Britanija. Međutim, pozitivan je primjer što se u Hrvatskoj provode projekti kao što je *Upoznajmo hrvatsku znanstvenu baštinu* Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a čiji je cilj popularizacija hrvatske kulturne i znanstvene baštine i njihovih predstavnika koji su još iz razdoblja srednjega vijeka u značajnoj mjeri doprinosili zapadnoeuropskoj kulturi. Nematerijalna baština kao dio hrvatskoga identiteta od iznimne je važnosti za očuvanje tradicijskih vrijednosti, a ujedno preuzima ulogu u turističkom području te doprinosi razvoju kulturnog i nacionalnog identiteta u okviru globalizacije koji nije moguće u potpunosti sačuvati ako se takvom vrstom autentične nematerijalne baštine ne raspolaze na održiv način. Nadalje, dio hrvatskoga nacionalnoga identiteta je i kršćanski identitet s obzirom na to da je Katolička Crkva na hrvatskim prostorima prisutna od povijesnih dana, a u različitim razdobljima krize ili ratnog stanja kršćanstvo i Katolička Crkva bili su od iznimne važnosti.

Kada je riječ o migracijama, izbjeglištvu i azilu u kontekstu načela solidarnosti, a prema uređenom sustavu azila Europske unije, samo je jedna država članica odgovorna za sveukupni postupak prvog ulaska. Zbog toga se javlja problem zakonite raspodjele odgovornosti, a nedostatak solidarnosti proizlazi iz višegodišnjeg pritiska na članice države prvog ulaska u zemlju. Provođenje reformi i političke mjere za pomoć svakome čovjeku neophodne su, ali nedostatak zajedničkog europskog sustava azila je upravo u njegovoj neujednačenosti budući da velik broj članica nije spreman dijeliti takvu odgovornost dok neke članice posežu za rigoroznijim mjerama i donose

političke odluke kako bi se spriječila zlouporaba azila dok u nekima i dalje prevladava percepcija nacionalne i religijske prijetnje od osoba tražitelja azila. Tako se primjerice Italija koja je postala središte Mediteranske izbjegličke rute, preko koje migranti s područja sjeverne Afrike pokušavaju ući u Europsku uniju, bori s imigrantskim pritiskom, a jedna od stranaka Sjeverna liga svojom je oštrom antiimigracijskom retorikom privukla velik broj talijanskih birača. Kao što krajem Drugog svjetskog rata dolazi do masovnih stradanja civila, prisilnih raseljavanja, protjerivanja i deportacije zbog čega je na europskom prostoru bilo 15 milijuna izbjeglica, i danas smo svjedoci mnogobrojnih humanitarnih kriza, oružanih sukoba i prirodnih katastrofa diljem svijeta zbog čega raste broj ljudi kojima je potrebna pomoć. Zahvaljujući međunarodnom pravu, općedruštvene vrijednosti i temelji za ostvarivanje boljitka na svjetskoj razini postaju mir, sigurnost i stabilnost. No zbog rata na području Bliskog istoka, 2015. godine dolazi do pojačanih migrantskih kretanja prema zapadnoeuropskim zemljama. S jedne su strane zemlje članice odgovor u takvoj krizi vidjele u zatvaranju granica što je ujedno dovelo do rasta rasizma i ksenofobije. S druge strane, neke su zemlje članice zastupale promigrantske stavove i pokazivale spremnost na pomoć i pružanje utočišta. S dolaskom migranata kao radne snage iz drukčijih kulturno-političkih sredina Europska će se unija morati suočiti i u skoroj budućnosti s obzirom na činjenicu da područje Europe zahvaća demografski pad te povećanje stare populacije. Stoga donošenje politika i mjera za budućnost, pružanje pomoći i dijalog s izbjeglim osobama treba staviti u prvi plan. Ujedno, bez strateškog komuniciranja pa i upravljanja nema napretka u društvu pa tako niti u međunarodnim niti u međuljudskim odnosima.

U drugome su dijelu zbornika istaknuti migracijski procesi s teorijskog, ekonomskog i demografskog aspekta, ali i suvremeni migracijski procesi. Dok se ekonomski aspekt migracija uglavnom oslanja na gospodarstvo, tržišnu ekonomiju i tržište rada, demografski aspekt migracija fokus stavlja na etničku i sociodemografsku strukturu te demografsku održivost. Kada je riječ o suvremenim migracijskim procesima, u središte se stavljaju globalizacija dijaspora i proces re-emigracije. Nemogućnost razvoja u prostoru na neki je način bila okidač zbog kojeg je dio hrvatskoga stanovništva odlučio iseliti. S tim u vezi, državnim politikama i stimulativnim institucionalnim okvirom potrebno je poticati hrvatske iseljenike poduzetnike u svrhu gospodarskoga rasta Republike Hrvatske koju još uvijek karakterizira ekonomija u tranziciji. Snažna lokalna samouprava, podupiranje privatnog vlasništva i građanskih prava bez privilegija temelj je osiguravanja razvoja zemlje. Treba uzeti u obzir da je hrvatsko stanovništvo oduvijek iseljavalo, kao što je u Hrvatsku i useljavalo stanovništvo iz

različitih zemalja. Ipak, ekonomska aktivnost doseljenika bila je niža u usporedbi s domaćim stanovništvom zbog čega se može potvrditi da se tržište rada i hrvatsko gospodarstvo percipira negativnim.

S jedne strane, ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju olakšano je iseljavanje u razvijenije zemlje članice, što je u značajnoj mjeri utjecalo na politički, ekonomski, društveni, demografski i održivi razvoj Hrvatske. S druge strane, u demografskom smislu, već spomenuti veliki priljev migranata nakon 2015. godine predstavlja jedan od europskih demografskih izazova budući da na europske prostore dolazi mlado stanovništvo koje je u naponu životne snage dok europsko stanovništvo pripada najstarijem na svijetu zbog čega na tom prostoru i nedostaje više milijuna radno sposobnih osoba. Stoga bi se kratkoročno demografska slika Europe mogla poboljšati, no u kojoj će se mjeri migranti uklopiti u novo društvo ostaje otvorenim pitanjem kao i kakva će politička, društvena, kultura situacija zemalja članica odrediti proces prihvaćanja stranaca u novu sredinu.

Osim u Republici Hrvatskoj, demografski slom hrvatskoga stanovništva prisutan je u Bosni i Hercegovini, ali i u hrvatskoj manjinskoj zajednici u Republici Srbiji. Kontinuirani pad stanovnika i negativna migracijska bilanca obilježavaju trenutnu hrvatsku demografsku sliku, a Republika Hrvatska još uvijek nije donijela migracijsku strategiju i mjere kojima bi se demografska slika mogla poboljšati. Jednako tako, ljudski kapital kao jedan od temelja rasta i razvoja svake zemlje pa tako i Hrvatske se smanjuje godinu za godinom, a bez kreiranja dugoročne useljeničke politike demografska i gospodarska slika Hrvatske u budućnosti je vrlo sumorna. Upravo bi zato u ovom globaliziranom svijetu re-emigracija mogla imati ključnu ulogu u poboljšanju hrvatskoga rasta i razvoja. Budući da se Hrvatska suočava s usporenim gospodarskim rastom, hrvatska vlada pokazuje interes za financijski potencijal iseljenika povratnika jer upravo povratna migracija može postati temelj ekonomskog rasta i razvoja domovine. Osim financijskog potencijala, iseljništvo može doprinijeti i svojim znanjem i vještinama stečenima u inozemstvu. Konkretno i dugoročne političke mjere zasigurno bi poboljšale i demografsku sliku, ali prije povratka pa i samog dolaska u Hrvatsku potrebna je i pripremna faza kako bi povratnici i migranti koji dolaze u Hrvatsku mogli dobiti što više informacija te kako bi se mogli što lakše prilagoditi i uklopiti u društvo.

Treći dio zbornika se uz problematiku nacionalno-manjinskih i etničkih zajednica u Hrvatskoj bavi i položajem te perspektivom nacionalno manjinskih i etničkih zajednica država u regiji. U ovom su dijelu zbornika obuhvaćene nacionalne manjine, njihov identitet, migracijski procesi, jezik, obrazovanje, religijski aspekti. U kontekstu

položaja i perspektiva nacionalno-manjinskih i etničkih zajednica država u regiji progovara se o njihovoj nacionalnoj pripadnosti, spolnoj i dobnoj strukturi kao faktoru održivosti, toleranciji, multikulturalizmu i interkulturalizmu.

Brojne nacionalne manjine diljem Hrvatske, ali i u regiji, danas se suočavaju s brojnim problemima. Tako je primjerice srpska zajednica u Hrvatskoj, posebice na području Vukovarsko-srijemske županije, aktivna u čuvanju nacionalnog identiteta, ali i dalje postoji percepcija otežane integracije zbog povijesnih okolnosti vezanih za rat. Većina Hrvata Bunjevaca koja danas živi u Vojvodini na sjeveru Srbije, a jedan dio u Mađarskoj, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, unatoč znatnim identitetskim aktivnostima, dugoročno gledajući, mogla bi biti izložena degradaciji zbog društvenoga stanja i političkih prilika u zemlji u kojoj žive. I mađarska nacionalna manjina na području Bjelovarsko-bilogorske županije koja nastoji očuvati svoju kulturu, običaje i jezik svake godine broji sve manje pripadnika baš kao i hrvatska nacionalna manjina na području današnje Rumunjske. Janjevci kao autohtona hrvatska zajednica posvećuju velik značaj svom religijskom životu koji je i do danas uspjela očuvati a što je temeljna karakteristika njihova identiteta. Islamska zajednica u Sisku uspjela je očuvati svoj vjerski identitet i prilagoditi se životu u Hrvatskoj unatoč tome što se tijekom povijesti suočavala s asimilacijom i izolacijom. Bokeljski Hrvati su se kroz povijest borili s osporavanjem njihove autohtonosti što je aktualno i danas, a bez kulturnog, identitetskog i političkog boljitka u pitanje se dovodi njihov opstanak na tom području. Kada je riječ o hrvatskoj zajednici na području Slovenije, ona se i dalje bori s neriješenim priznavanjem statusa nacionalne manjine iako čuvaju svoj jezik, običaje i identitet. Romska zajednica u Hrvatskoj pa i u Srbiji koja čuva svoj jezik i kulturu i danas na svojevrsan način zaostaje u integraciji posebice kada je riječ o obrazovnom sustavu.

Konačno, istraživanja o nacionalnoj pripadnosti i dobivene rezultate potrebno je iscrpno analizirati s obzirom na to da su neizbježni kod tumačenja kulturalnih obilježja stanovništva, migracijskih procesa, položaja etničkih skupina u društvu, ali i u kontekstu spolne i starosne strukture stanovništva o kojoj ovisi opstanak i održivost neke populacije. Položaj i stabilnost neke zemlje, očuvanje njezina nacionalnoga i jezičnog identiteta u međunarodnim integracijama ovisе o globalizacijskim i geopolitičkim procesima, a bez interkulturalizma nije moguće stvaranje ozračja u kojem će se prožimati i poštivati različitosti.

U posljednjem dijelu zbornika prikazani su povijesni aspekti migracija i iseljništva s posebnim naglaskom na iseljništvo u Južnoj Americi, ali i suvremeni aspekti ne samo iseljavanja, već i povratka u domovinu. Kada je o povijesnim aspektima

riječ, analizira se hrvatska emigracija od razdoblja Jugoslavije, hrvatska iseljenička književnost, glazba i kultura, dok se prema suvremenim aspektima iseljavanja i povratka u središtu nalaze vrijednosne orijentacije, stavovi i iskustva mladog hrvatskog stanovništva i iseljeničstva te se u obzir uzimaju svojevrsne preporuke hrvatskih iseljenika iz različitih dijelova svijeta za budućnost i održivost. Da su znanost i književnost imale bitnu ulogu za hrvatsko iseljeničstvo u periodu socijalističke Jugoslavije potvrđuju nam brojni znanstveni radovi i časopisi. Mediji i književnost u iseljeničstvu kako europskom tako i onom prekooceanskom, posebice u Južnoj Americi, održavali su hrvatski identitet pišući o hrvatskom jeziku, kulturi, povijesti te borbi za slobodu.

Pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji dolazi do porasta iseljavanja mladog stanovništva. Uglavnom iseljavaju mladi, radno sposobni, obrazovani građani i obitelji, a razlozi njihova odlaska, koji se međusobno isprepliću, leže u nepravednom društvu, korupciji, nepotizmu, klijentelizmu, korupciji, profesionalnim razlozima, potrazi za boljim životom, standardom, zaposlenjem i financijskim poboljšanjem. Navedeni razlozi odlaska ujedno predstavljaju i razloge zbog kojih se iseljenici ne žele vratiti u svoju domovinu, iako postoje i pozitivni primjeri povratnih migracija. U slučajevima povratništva naglasak se stavlja na (re)integraciju povratnika i njihovu prilagodbu. Budući da povratne migracije predstavljaju jednu od konačnih varijanti migriranja, one uvelike ovise o zemlji useljenja, duljini boravka, ali i brojnim individualnim, obiteljskim i društvenim čimbenicima. Za povratništvo je svakako nužna i priprema prije samog povratka, što obuhvaća mobilizaciju materijalnih i nematerijalnih resursa, samu spremnost povratnika te društvene i obiteljske mreže. Na iseljavanje nije nužno gledati iz negativne perspektive, jer upravo iseljenici povratnici mogu svoja stečena znanja i vještine primijeniti u svojoj domovini, mogu doprinijeti multikulturalnosti, razvoju gospodarstva i održivom razvoju zemlje. Unatoč tome, dok brojni mladi Hrvati svoj život nakon školovanja vide u inozemstvu a ne domovini, samo poticanje na odlazak u inozemstvo nije dobro za bilo koju zemlju, ali odlazak i povratak nakon određenog razdoblja svakako jesu pozitivan scenarij kako za osobu koja je određeni dio života provela vani tako i za njegovu domovinu u koju se vratila.

Na znanstveno-istraživački i pomno razrađen način, cilj je zbornika bio predstaviti nacionalni, globalni i europski odnos prema predmetnoj tematici kroz različite vremenske perspektive. U tome se poseban naglasak stavlja na migracijske procese s ekonomskog, demografskog i političkog stajališta, iseljeničstvo, nacionalne manjine i njihov identitet. Ovaj kvalitetno strukturiran zbornik podijeljen je, kako smo vidjeli, na četiri glavna poglavlja, a svaka od tema/problema kojemu smo u određenoj mjeri

danas svi mi izloženi na izvrstan je način razmatrana kroz multinacionalnu perspektivu. Naime, svakoj se temi pristupalo minuciozno, potkrjepljujući teze istraživanjima te koristeći jednostavan, razumljiv jezik. Stoga zbornik predstavlja značajan doprinos u području demografije, migracija, ekonomije, identitologije, prava i dr. U tom pogledu, zbornik nije namijenjen samo znanstvenicima i stručnjacima, već može biti velika pomoć i vodilja učenicima, studentima i svim zainteresiranima za predmetna područja.

Adresa autorice
Author's address

Martina Zadravec
Transcom, Hrvatska
martina.zadravec3@gmail.com

